

мічного регулювання цих процесів. Особливого значення набувають інституційні перетворення, розвиток недержавних форм власності. Держава має і надалі стимулювати особисту ініціативу, підприємництво, розвиток малого і середнього бізнесу, особливо у сфері надання послуг, посилюючи роль позабюджетних джерел фінансування та інвестицій у їхній розвиток. Нинішня практи-

ка планування фінансових ресурсів у бюджетних установах базується на деталізованих нормативах, що призводить до жорсткої централізації, неефективності функціонування. Тому така практика фінансового планування потребує докорінних змін. Насамперед необхідно відмовитися від жорсткої деталізації господарського процесу.

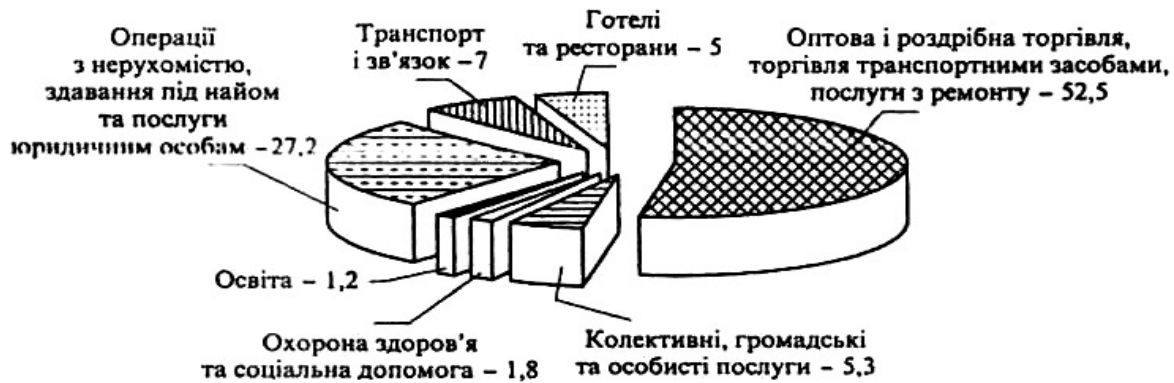

Рис. 1. Структура малих підприємств соціальної сфери у 2007 р. (%)

Сьогодні завдання підвищення соціальної й економічної ефективності функціонування бюджетних установ може бути вирішене за рахунок розширення їхньої самостійності, пошуку шляхів і механізму матеріальної зацікавленості у використанні трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. Одним із таких шляхів має стати перехід до планування фінансового забезпечення на підставі довгострокових стабільних нормативів. Отже, в умовах демократії соціальне забезпечення є найпріоритетнішою функцією держави. Громадяни мають високий рівень потреби в соціальному захисті, і тому існує великий попит на цей вид суспільних благ. Соціальне забезпечення надається державою, а не ринком. Про виняткову роль соціальної функції держави свідчить і найбільша питома вага в бюджетах демократичних країн видатків на соціальні потреби.

Безсумнівно, соціальна політика – потужний чинник економічного розвитку. По-перше, серед заходів щодо підтримки соціальної сфери є суто економічні важелі бюджетної, податкової, кредитної політики. Зрозуміло, що врахування цього аспекту дії названих важелів помітно впливає на їхнє застосування для досягнення інших цілей, причому мож-

ливі конфлікти як між державною соціальною стратегією і, зокрема, кон'юнктурною тактичною політикою, так і між такими стратегічними заходами, як промислова й соціальна політика. По-друге, реалізація заходів соціальної політики впливає на деякі економічні параметри, збільшуючи норму споживання і зменшуючи накопичення, пожвавлюючи сукупний попит. І, нарешті, дієва соціальна політика забезпечує суспільну злагоду, соціальне партнерство, легітимність влади, а отже, формує здатність уряду проводити заходи саме економічної політики.

1. Ляхович Г. І., Ляхович У. І. Фінансування соціальної сфери в умовах децентралізації управління // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 24–30.
2. Романюк О.П. Реформування системи соціального захисту – найважливіше завдання у процесі ринкової трансформації / Сучасна економічна теорія і державні фінанси / Кілієвич О., Розпутенко І. та ін. – К.: УАДУ, 1999. – С. 296–348.
3. Вплив децентралізації на соціальну політику в Україні (за результатами соціологічного дослідження) / Ліпенцев А. В., Музичу О. Є., Чемерис А. О., Ципук В. М. – К. – 2002.
4. Долішній М., Куценко В. Підприємництво в соціальній сфері як передумова формування експорторієнтованої економічної політики // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С. 10–18.

Надійшла до редколегії 09.06.2009

Т.В. Калінеску, д-р екон. наук, проф.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ДЕРЖАВ

Розглядаються проблеми, що гальмують впровадження ефективних інструментів податкового регулювання, як на рівні держави, окремих територій, так і підприємств. Окреслюються шляхи та заходи подолання виявлених негативних сторін соціально-економічного розвитку економіки країни. Особлива увага приділяється стимулюванню розвитку депресивних територій.

Problems, which break the introduction of effective instruments the tax adjusting, are examined as at the level of the state, separate territories and enterprises too. Ways and measures of overcoming the exposed negative sides of socio-economic development the economy of country are outlined. Substantial attention is spared the stimulus of development the depressed territories.

В сучасних умовах, коли в Україні будуються нові орієнтири розвитку й реформування системи оподаткування, адекватної до ринкових умов, процесів гармонізації та інтеграції до вимог Європейського Союзу, актуальність пошуку ефективних інструментів, які б відповідали усім демократичним принципам оподаткування, тільки зростає. Хоча, як вже наголошувалось у опублікованих автором працях [1, с. 38], не можливо знайти

ідеально ефективних податкових інструментів, які б задовольняли й державу, й конкретного платника податків, та все ж таки у економічній науці, тільки за останній рік, з'являються праці [2], спрямовані на усунення диспропорцій у розвитку окремих територій, управління податковими платежами підприємств та формування ефективних механізмів соціально-економічного забезпечення населення України. Не зважаючи на досить

широкі аспекти дослідження різних податкових інструментів, все ж таки вони носять досить фрагментарний вигляд і більш стосуються тих підприємств (малих і середніх), для яких ефективність діяльності розв'язується шляхом застосування спрощеної системи оподаткування, або територій, що не відносяться до депресивних або соціально незахищених на яких неможливо у повному обсязі здійснювати загально прийняту податкову політику, а слід продумати додаткові стимули в оподаткуванні та в виробництві.

Українська фінансова наука має вже достатньо розроблених в теоретичному плані інструментів щодо податкового регулювання підприємств, які висвітлюються у роботах Василика О.Д., Іванова Ю.Б., Крисоватого А.І., Кучерявенка І., Юрія С. та ін. Навіть створені свої наукові школи у м. Києві, Харкові, Донецьку, Тернополі, Дніпропетровську, які займаються дослідженням актуальних проблем оподаткування, переважно, пов'язаних з реформуванням й розвитком податкової системи України.

Слід до цього додати ще й ті напрями дослідження, що стосуються пошуку соціально-економічних стимулів розвитку адміністративних одиниць, територій пріоритетного розвитку та спеціальний (вільний) економічний зон. Це переважно праці українських і російських вчених, таких як Зельдин Є, Близнюк О., Братута А., Климов А., Коніщева Н., Ляшенко В., Рогова В. та інші.

Але, все ж таки, у роботі цих авторів ще недостатньо висвітлені питання, з якими стикаються підприємства, що працюють в умовах депресивності, "бідних" в соціально-економічному значенні територіях.

У цьому зв'язку підходи, які пропонуються деякими дослідниками в Росії [3] та в Україні [4, с. 11 – 12] щодо об'єднання адміністративних територій та податкових округів за принципами соціально-економічних зв'язків, географічної близькості і цілісності, є не зовсім прийнятними, тому що, переважно, узагальнюють та усереднюють показники соціально-економічного розвитку та забезпечують наповненість бюджетів податковими надходженнями в цілому, але не розв'язують проблеми депресивності територій у їх складі.

Тому темою даного дослідження – є визначення проблем, що виникають в процесі оподаткування підприємств та застосування ефективних податкових інструментів, які б стимулювали розвиток виробництва, створення нових робочих місць, підвищенню рівня життя, доходів населення та сприяли інтеграції України до Європейської спільноти.

Пошук ефективних інструментів оподаткування підприємств пов'язаний з цілою низкою проблем, що до сих пір не розв'язані у державі.

Перш за все – це стосується питань неприйняття Податкового Кодексу України, що й приводить до безкінечних уточнень, доповнень й переробок основних законів, які торкаються головних податків, що є базовими для доходних частин бюджету.

Друга проблема, яка породжує немало дискусій й аргументів, що точаться зараз на сторінках усіх наукових видань – це є визначення складу податків, що повинні наповнювати бюджети територій, тобто доходи місцевих бюджетів, а саме: які податки, слід закріпити за державним бюджетами та місцевими. Сьогодні вже ні у кого не викликає сумніву, що місцеві податки, перелік яких налічує більш ніж 15 позицій – не є джерелами доходу місцевих бюджетів, ні стимулами для раціонального використання, охорони місцевих ресурсів й навколишнього середовища, ні інструментами, завдяки яким можуть розв'язуватися соціально-економічні проблеми регіонів. Так, за рахунок місцевих податків і зборів у 2005 р. формувалось 2,54 % податкових надхо-

джен місцевих бюджетів України [4, с. 10 – 11], а в 2006 році питома вага вже їх знизилась до 2,08 %. А найбільш фіскальну результативність серед них забезпечили ринковий збір та комунальний податок. Тому розв'язання питань соціальної справедливості переважно забезпечують за допомогою бюджетного регулювання, фінансового вирівнювання територіального розв'язку, трансферними асигнуваннями.

У контексті вдосконалення місцевих податків і зборів, з огляду на їх економічний зміст світовий досвід впровадження, найбільш придатними для місцевого оподаткування вважаються [5]: податок на доходи фізичних осіб, єдиний податок, податки на прибуток підприємства, нерухоме майно, податок на землю, спадщину і т. ін. Надходження від вказаних податків дадуть змогу встановити залежність між формуванням доходів місцевих бюджетів та результатами господарювання підприємств, кількістю створених робочих місць, рівнем оплати праці працівників, ступенем розвитку нерухомості – це, з одного боку. А, з іншого, – будуть стимулювати органи місцевого самоврядування активніше вирішувати проблеми зайнятості, створювати сприятливі умови для розвитку підприємництва, зокрема малого й середнього бізнесу.

Деякі автори, як Братута А. [6, с. 48] пропонують створити для забезпечення реалізації державної регіональної політики відповідний позабюджетний фонд, який може бути сформований за рахунок податків, що є джерелами наповнення державного бюджету. До таких податків рекомендується віднести ті, що пов'язані з доходами і обсягами споживання населення, включаючи податок на додану вартість.

Третє питання, що потребує розв'язання – це визначення (виділення) проблемних або депресивних регіонів. Слід підкреслити, що термін "проблемність" є відносним, бо не існує в реаліях безпроблемних територій. У практиці застосування цього терміну виділяють три типа територій [3, с. 36]: 1) депресивні, 2) відсталі, 3) кризові.

1. У загальному вигляді депресія [7, с. 159] характеризується застійним станом господарства, слабким попитом на товари, достатньо великим недовантаженням підприємства, масовим безробіттям, пригніченим становищем. Тому під "депресивними" регіонами [8] розуміють ті, що відносно недавно були більш чи менш розвиненими у соціально-економічному плані й мали достатній потенціал для подальшого стійкого розвитку, але за рядом причин, у тому числі шляхом проведення радикальних економічних реформ, опинились у глибокій кризі.

2. До "відсталі" відносять ті території, де йде мова не стільки про кризовий спад у виробництві, соціальних показниках, скільки про хронічно низький рівень розвитку на протязі тривалого часу, який вимірюється десятиліттями.

3. Щодо "кризових" територій, то виокремлення цього терміну є дискусійним, тому що до нього може увійти, навіть, "звичайна" та "передова" територія через різні причини, що включають техногенні та природні катастрофи. Прикладом таких територій в Україні можуть бути ті, що примикають до Чорнобильської атомної електростанції після катастрофи 1986 року.

Виходячи з такої класифікації, найбільш серйозні, кризові явища спостерігаються на депресивних територіях, не увага до яких, може привести до більш важких соціально-демографічних наслідків. У цьому аспекті слід вести мову про чітку послідовність критеріїв, за якими повинні бути вишукані регіони, а саме: за ступенем напруги, наявності внутрішніх можливостей відтворення і функціонування регіональної спільноти і т. ін. До таких показників Климов А. [3, с.40] рекомендує віднести загальний коефіцієнт смертності, що фіксує кількість помер-

лих на даній території у конкретному році в переліку на 1000 мешканців: чим вище цей коефіцієнт – тим гірше!

Є й інші пропозиції щодо критеріїв, які можуть характеризувати рівень депресивності території. Так, у преамбулі до глави 5 у розділі XVIII "Спеціальні податкові режими" (Проект Податкового Кодексу України, підготовлений групою, очолюваною Азаровим М.Я. у 2007 році) є пояснення щодо визначення депресивних територій та поширення пільгового режиму, а саме: протягом трьох років середньомісячний розмір заробітної плати повинен бути не більше 85% від середнього рівня по Україні та рівень безробіття не має перевищувати 110% відповідно до середнього показника в країні. Але наш досвід дослідження територій Луганської області, в тому числі депресивних, за більш ніж 25 річний термін засвідчує про необхідність застосування у якості критеріїв, що характеризують ступень напруги у регіоні, інтегральні показники здоров'я населення і рівня демографічної ситуації, які вже неодноразово презентувались, обґрунтовувались у авторській праці [9]. Тим більше, що ці показники вміщують в узагальненому вигляді й вище згадуваний показник смертності та опосередковано через показники здоров'я, рівня економічно активного населення, народжуваності і т. ін. характеризують й рівень заробітної плати та безробіття населення. Саме за рекомендованими інтегральними критеріями повинні бути вишикувані регіони, виходячи із найгіршого рівня цих показників.

І, останнє питання, яким обмежимо дане дослідження – це стимулювати будь-якого підприємництва, особливо на депресивних територіях. Разом з пошуком можливостей зниження середнього рівня податкового тиску на підприємства, не менш важливим є спрощення оподаткування. По-перше, не повинно бути одноманітності в нарахуванні податків для різних галузей економіки. Ставки податків повинні бути диференційовані за галузями, пропорційно вміщенню прибутку в обсязі реалізації. Це буде зобов'язувати підприємства мати рентабельність на середньо галузевому рівні, при цьому увесь прибуток поверх цього рівня – повинен бути неоподаткованим. По-друге, введення податкових пільг на інвестиції – це теж один із заходів урахування конкретних особливостей, соціальної і економічної значущості виробництва, продукту або підприємства. Якщо така пільга буде мати місце, то вона повинна бути економічно обґрунтована, використовуватись в рамках визначених умов, а виконання її повинно бути під контролем. При цьому необхідне селективне стимулювання інвестиційної діяльності в конкретних галузях і зосередження на тих пріоритетних напрямках фінансування. Регіональна стимулююча політика у цьому напрямі може бути доповнена [6, с. 48]: а) прямими допоміжними методами – як інвестиційні субсидії фірмам, що відкривають свої філіали на депресивних територіях; б) опосередкованими допоміжними методами – як страхування державою позик, отриманими підприємствами та місцевими органами влади цих територій, надання в безоплатне або за мінімальними ставками користування малому бізнесу виробничих споруд і земельних ділянок, які знаходяться у комунальній власності.

Що стосується нових напрямів розвитку оподаткування, то наші погляди з цього приводу [10] були сформувані у якості пропозицій і рекомендацій у рамках виконання науково-дослідних тем у Східноукраїнському національному економічному університеті імені Володимира Дала. Це стосується: 1) зниження податкового тиску на підприємства; 2) введення (повернення) податкових пільг на інвестиції; 3) мінімізації, згідно з принци-

пами соціальної справедливості, рівня оподаткування оплати праці, включаючи заходи щодо введення єдиного соціального податку та розвитку трьохрівневого пенсійного забезпечення; 4) реформування податкових платежів і перегляд оподаткованої бази, що пов'язані з охороною навколишнього середовища, стимулюванням розвитку природоохоронних заходів, енергозберігаючих технологій; 4) розвитку податкової культури як населення, так й контролюючих органів.

Таким чином, дане дослідження показало, що ефективність податкового регулювання територій, в тому числі депресивних, не можна розглядати у відриві від загальних соціально-економічних проблем держави, в тому числі – загального реформування податкової політики та системи оподаткування України з урахуванням процесів інтеграції й гармонізації до Світового співтовариства. Подальші дослідження будуть спрямовані на формування концепції податкового регулювання депресивних територій та практичному застосуванню рекомендованих податкових інструментів й стимулів.

1. Калінеску Т.В. Аналіз моделей оподаткування та оцінка їх ефективності // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Дала: науковий журнал 2. – № 3(61), 2003. – С. 33 – 39.
2. Герцаківський С.Д. Податковий інструментарій фінансового забезпечення розвитку територій в Україні. Автореферат дис. ... канд. екон. наук. – Тернопіль, 2008. – 20 с. Петросяня К.В. Управління податковими платежами малого підприємства. Автореферат дис. ... канд. екон. наук. – Харків, 2007. – 20 с. Светлова Г.Р. Формування соціально-економічного інституту недержавного пенсійного забезпечення населення України. Автореферат дис. ... канд. екон. наук. – Донецьк, 2008. – 20 с. 3. Климов А. Объединение регионов как фактор реабилитации "проблемных" территорий // Российский экономический журнал. – № 11-12, 2005. – С. 35 – 46. 4. Герцаківський С.Д. Податковий інструментарій фінансового забезпечення розвитку територій в Україні. Автореферат дис. ... канд. екон. наук. – Тернопіль, 2008. – 20 с. 5. Саливон С. Мелкие шапочки // Бизнес. – № 16. – 16.04.07. – С. 48 – 51; Корниук О. Налоги местного значения... // Бухгалтер. – №28, 2006 – С. 67-69; Машко Г.В. Местные налоги и сборы в системе формирования регионального бюджета // Экономика и право, – №2, 2002. – С. 35 – 41; Ляшенко Ю.І. Місцеве оподаткування в системі фінансової діяльності держави // Фінанси України. – №6, 1998. – С. 104 – 107; Герцаківський С.Д. Податковий інструментарій фінансового забезпечення розвитку територій в Україні. Автореферат дис. ... канд. екон. наук. – Тернопіль, 2008. – С. 12; Калинеску Т.В. Направления реформирования системы налогообложения Украины // Экономика и право: Научно-теоретический и практический журнал. – № 6(7). – Уральск: ЖШС "Уральский журнал" (Казахстан), 2007 – С. 30 – 31. 6. Братуга А. Совершенствование механизма управления депрессивными регионами // Экономика Украины. – № 10, 2002. – С. 43 – 48 7. Словарь иностранных слов. – 7-е изд., перераб. – М.: Рус. яз., 1979. – 624 с. 8. Постановва Кабінету Міністрів України "Про основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст" від 17.03.2000 р., № 521, ст. 1 – 4; Климов А. Объединение регионов как фактор реабилитации "проблемных" территорий // Российский экономический журнал. – № 11 – 12, 2005. – С. 36; Calinescu T. Realities of investment development the enterprises of depressed territories // Nauka i studia. – Тум 3. – Ekonomiczne nauki. Prawo: Wydawnictwa Sp. z o.o. "Nauka i Studia", Przemysl (Poland). – Nr. 3(3), 2007. – С.12. 9. Пашенко Т.В. (до 1999 року Калинеску Т.В. публікувалась під цим прізвищем), Бородавченко Н.А., Кононова Н.М., Сорока Л.А. Влияние социально-экономических и экологических факторов на качество трудовых ресурсов: Препринт доклада ИЭП АН УССР. – Донецк: ИЭП АН УССР, 1989. – 20 с.; Бородавченко Н.А., Кононова Н.М., Пашенко Т.В., Сорока Л.А. Оценка динамики состояния здоровья населения: Методические рекомендации. – Ворошиловград: Ворошиловградский филиал ИЭП АН УССР, 1990. – 26 с.; Пашенко Т.В., Бородавченко Н.А., Кононова Н.М. Методический подход к оценке демографической ситуации в регионе // Экономика Советской Украины. – 1991. – № 2. – С. 88 – 90; Калинеску Т.В. Особенности формирования показателей измерения уровня жизни человека // Nowe możliwości i metody działań innowacyjnych małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) w układach wirtualnych. –Warszawa: Wyd-wo Wyższej Szkoły Ekonomiczno-Informatycznej, 2003. – Str. 312 – 323; Calinescu T. Realities of investment development the enterprises of depressed territories // Nauka i studia. – Тум 3. – Ekonomiczne nauki. Prawo: Wydawnictwa Sp. z o.o. "Nauka i Studia", Przemysl (Poland). – Nr. 3(3), 2007. – С.18. 10. Калинеску Т.В. Направления реформирования системы налогообложения Украины // Экономика и право: Научно-теоретический и практический журнал. – № 6(7). – Уральск: ЖШС "Уральский журнал" (Казахстан), 2007 – С. 25 – 36.